

CONTRIBUȚIA ISTORIEI LA EDUCAREA ELEVILOR ÎN SPIRITUL UMANISMULUI*

MARIA VASILESCU, A. IORDĂNESCU, GH. SMARANDACHE și C. DINU

Educația tineretului în spirit umanist este un imperativ al socialismului și al vremii în care trăim. În țara noastră, această educație umanistă este în același timp „unul din obiectivele importante ale politicii partidului și statului nostru“, o sarcină de mare răspundere a școlii, cea dintâi chemată să formeze tinerele generații, să facă educația omului nou, să ridice „nivelul cultural și de conștiință al întregului popor, în spiritul înalțelor idei ale umanismului socialist“¹. Izvor principal de cultură și factor de civilizație, așa cum a fost definită la Congresul al IX-lea al P.C.R., școala trebuie să facă educația umanistă a tinerei generații prin cultură. De altfel, umanismul zilelor noastre, mai mult decât acela al epocilor trecute, este „o formă istorică a culturii și moralei, a spiritualității“². Iar tinerii de astăzi, mai mult decât generațiile care i-au precedat, au tocmai menirea de a fi generația științei și a culturii.

În cadrul obiectelor predate în școala de cultură generală, istoria — sinteză a valorilor materiale și spirituale ale umanității — contribuie în foarte mare măsură la formarea tinerele generații, la profilarea lor umanistă.

Pentru a-și îndeplini înalta ei menire, istoria, această adevărată „magistra vitae“, nu trebuie să fie numai o sursă de informații, o însușire seacă de date și fapte. Universală sau națională, istoria este biografia omenirii, este prezentarea vieții umanității în ceea ce are ea specific uman. De aceea, respectînd cu strictețe adevărul științific, lecția de istorie trebuie umanizată, trebuie să fie vie și caldă, trebuie să instruiască dar în același timp să convingă, să însuflețească, să mobilizeze.

Istoria universală trebuie să fie în primul rînd o istorie a umanismului, în care elevii să poată intui marile idealuri umane, din care să înțeleagă efortul de milenii al omenirii de a crea cu generozitate o viață mai bună pentru cei ce vor veni. Fără să neglijeze determinantele econo-

* Comunicare ținută în cadrul simpozionului organizat de S.S.I.F. la filiala Lugoj în ziua de 25 noiembrie 1967.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de al IX-lea Congres al P.C.R.*, Ed. Politică, București, 1965, p. 51—52.

² C. I. Gulian, *Problematika omului*, Ed. Politică, București, 1966, p. 176.

mice sau evenimentele politice și militare, istoria universală trebuie să fie de asemenea o istorie a civilizației și a culturii, pentru că, mai ales valorile culturale reprezintă mesajul uman al generațiilor trecute către cele viitoare. În cultură, mai mult decât în orice altfel de activitate umană, s-a manifestat efectiv, de-a lungul mileniilor, solidaritatea spirituală a întregii omeniri.

Ca și istoria universală, istoria națională oferă infinite resurse pentru educarea umanistă a tineretului. O lecție de istorie a patriei, pe lângă un act de mare cultură, trebuie să fie, în același timp, o lecție de umanism și de educare patriotică. Ea trebuie să bată în primul rând la porțile sufletului și pentru aceasta trebuie simțită, trăită profund și patetic. Obiectivitatea științifică nu exclude dragostea și căldura cu care trebuie privită istoria, trecută și prezentă, a poporului nostru. Deși trăia „cumplite vremi“, Miron Costin s-a trudit „să scoată lumii la vedere felul neamului“ său, pentru ca „să nu se uite lucrurile și cursul țării“. Iar Ion Neculce, încredințându-ne încă din predoslavia letopisetului său că toate, „precum s-au întâmplat, cu adevăr s-au scris“, nu uită să spună însă că faptele înfățișate au fost scrise adânc „în inima sa“. Pentru Nicolae Bălcescu, istoria este „sfânta carte în care se află înscrisă gloria României“. Iar A. D. Xenopol, care publica la sfârșitul veacului trecut prima istorie de mari proporții a tuturor românilor, mărturisea în precuvîntare că, simțind „pulsul cel mare al națiunii răsunînd în inima sa“, fără să vrea, i s-a „încălzit condeiul“ și a părăsit adesea stilul unei discuții științifice reci. Reliefînd însemnătatea social-educativă a istoriei, Nicolae Iorga scria că: „Istoria e disciplina cea mai umană dintre toate... Istoria nu numai că ne lasă în mijlocul vieții, dar o lărgeste prin perspectiva imensă a trecutului, prin presimțirea viitorului fără de capăt. Nu există disciplină omenească prin care să ne facem mai sociabili, mai altruști, mai iubitori de om și de viață“. „Istoria — scria același cărturar român — este o îmbogățire, o întregire și o înălțare a vieții fiecăruia. Acesta este sensul învățămîntului istoriei“. ³

O astfel de istorie trebuie predată elevilor, pentru ca instruirea și educarea tineretului să capete acel profil umanist, atât de necesar omului epocii contemporane. Prin școală, mai mult decât prin toate celelalte manifestări ale vieții culturale, umanismul socialist asigură acel larg orizont spiritual al omului, acea dezvoltare maximă și integrală a personalității umane. Printr-o astfel de cunoaștere și de înțelegere a istoriei, se poate realiza adevăratul umanism, care îmbină în mod armonios dezvoltarea propriei personalități cu prețuirea omului în ceilalți.

Știință a societății, istoria este o știință prin excelență umanistă, de aceea includerea ei ca obiect de studiu în școala de cultură generală contribuie în mare măsură la educarea umanistă a tineretului. Predată la un înalt nivel științific, umanizată și actualizată, trăită la cea mai înaltă ten-

³ N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ed. a III-a, București, 1944, p. 34 și 44.

siune a vieții umane, istoria poate și trebuie să contribuie, prin fiecare capitol al ei, la formarea umanistă a tinerelor generații.

Urmînd, de exemplu, dialectica dezvoltării sociale și, în cadrul acesteia, mai ales lupta de clasă, această adevărată „istorie a tuturor societăților omenești”⁴, profesorul de istorie poate găsi nenumărate resurse pentru realizarea unei solide educații umaniste a elevilor săi. Astfel, istoria îi învață pe elevi că progresul societății omenești, incluzînd și progresul moral, se desfășoară într-un mod contradictoriu. În timp ce trecerea de la comuna primitivă la sclavagism a însemnat un uriaș pas înainte în dezvoltarea socială, în dezvoltarea forțelor de producție, în eliberarea societății de sub tirania forțelor naturii, în înflorirea multilaterală a culturii spirituale, din alt punct de vedere, apariția noii orînduiri a însemnat o degradare, o scădere de la înălțimea morală a vechii societăți gentilice. Profesorii de istorie trebuie să arate elevilor că apariția proprietății private asupra mijloacelor de producție și a exploatării modifică radical relațiile dintre om și om, declanșează, după cum spune Marx, „patimile cele mai violente, mai meschine și mai înveninate ale omului : furiile interesului particular”⁵, declanșează antagonismele sociale. Noile relații sociale nu mai sînt simple și firești ca cele ale comunei primitive, poziția omului în societate depinzînd de situația pe care i-o conferă sau nu proprietatea. Calitățile naturale ale omului sînt pervertite, falsificate de puterea banilor, care au forța de a prezenta virtuțile drept vicii și viciile cele mai odioase drept virtuți⁶. Așadar, profesorul de istorie trebuie să sublinieze ori de cîte ori are ocazia că rădăcina cea mai adîncă a caracterului inuman al relațiilor dintre oameni în societatea bazată pe existența claselor antagoniste este proprietatea privată asupra mijloacelor de producție.

Răscoalele sclavilor și ale sărăcimii din societatea antică oferă în acest sens un material ilustrativ spectaculos și convingător. Răscoalele din Orientul antic, din Grecia și mai ales răscoalele din republica romană sau cele de la sfîrșitul imperiului au culminat cu acea vastă răscoală a lui Spartacus, atît de impresionantă pentru elevii din clasa a V-a și atît de bogată în conținut pentru cei din clasa a IX-a. Eroismul armatei de sclavi, care, fără să aibă nimic de pierdut, își încercau unica șansă a salvării lor, geniala conducere a lui Spartacus se pot demonstra prin eforturile făcute de statul roman pentru a pune capăt răscoalei. Pentru înfrîngerea răscoalei, republica romană a mobilizat în șase luni atîtea legiuni cîte i-au trebuit lui Cezar în opt ani pentru cucerirea Galiei.⁷ Forța luptei pentru libertate și o viață mai bună a „prostimmii nenorocite și flămînde”, cum numește Cicero pe cei oprimați, se poate ilustra, de asemenea, și prin știrca

⁴ Marx-Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, ed. a V-a, E.S.P.L.P., 1954, p. 32.

⁵ Karl Marx, *Capitalul*, vol. I, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 46.

⁶ Nicolae Kallos și Andrei Roth, *Iubirea aproapei și adevăratul umanism*, Ed. Științifică, București, 1963, p. 10.

⁷ Jérôme Carcopino, *Histoire romaine*, tome II, II-ème partie, Paris, 1936, p. 523.

furnizată de Dio Cassius care relatează faptul că, în timpul său, fuga sclavilor devenise ceva atât de frecvent și căpătase proporții atât de îngrijorătoare, încât în rugăciunile lor vestalele cereau zeilor să-i scape pe oameni de această nenorocire.⁸

Tot în cadrul istoriei antice, analizând apariția religiei, profesorul de istorie trebuie să explice elevilor ideea că principiile acesteia constituie o frână în activitatea practică revoluționară a oamenilor. Dezvăluind adevăratul conținut moral al principiilor sociale ale creștinismului, Karl Marx scria: „Principiile sociale ale creștinismului au justificat sclavia antică, au glorificat iobăgia medievală și știu, la nevoie, să apere, deși cu o mină oarecum tristă, și oprimarea proletariatului”⁹. Elevii trebuie să înțeleagă că a pretinde celui asuprit și exploatat să-și iubească asupritorul ca pe „aproapele său”, a-i răpi dreptul moral de a se ridica împotriva lui, înseamnă a-l îndemna să accepte situația sa de exploatat și să fie chiar mulțumit de această situație. „Sclavul care își dă seama de situația sa de sclav și luptă împotriva ei este un revoluționar; sclavul care nu-și dă seama de sclavia sa și vegetează, ducând o viață de sclav tăcut, inconștient și necuvântător, este pur și simplu un sclav”¹⁰. Astfel definește V. I. Lenin demnitatea de clasă a celor ce muncesc. Cu alte cuvinte, profesorul trebuie să demonstreze elevilor că lupta celor exploatați împotriva exploataților este nu numai legitimă și morală, dar este însăși condiția demnității lor umane.

Subliniind rolul maselor populare de-a lungul epocilor istorice în asigurarea progresului, profesorul de istorie trezește în sufletul tineretului școlar sentimentul solidarității umane, simțul răspunderii pentru transmiterea către generațiile viitoare a marilor realizări milenare ale umanității.

Istoria ajută pe elevi să cunoască trăsăturile generale ale culturii umane, precum și ceea ce este specific fiecărui popor într-o epocă istorică determinată.

Din studiul istoriei, elevii ajung să înțeleagă că societatea omenească se află în continuu progres, că fiecare popor contribuie la crearea valorilor materiale și spirituale ale umanității. În același timp, din studiul istoriei rezultă că de la originea societății și pînă azi a avut loc o creștere continuă a capacității creatoare a omului.

Fiecare etapă a progresului social aduce noi elemente ale umanului, uneori abia desprinse din ansamblul evenimentelor, care exprimă tocmai lupta omului pentru afirmarea și desăvîrșirea sa.

Istoria oferă elevilor posibilitatea cunoașterii faptelor și ideilor cu o semnificație deosebită pentru urmărirea progresului social de-a lungul veacurilor. Pentru aceasta profesorul de istorie stabilește cu necesitate locul și importanța fiecărui fenomen sau eveniment istoric în ansamblul valorilor istorice ale poporului care l-a realizat în contextul istoriei universale.

Înfățișată prin latura ei umană, ca luptă uriașă a omenirii pentru progres, istoria oferă elevilor posibilitatea cunoașterii omului ca individ

⁸ N. A. Mașchin, *Istoria Romei antice*. Ed. de Stat, București, 1951, p. 152.

⁹ Marx-Engels, *Opere*, vol. IV, Ed. Politică, București, p. 198.

¹⁰ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 13, E.S.P.L.P., București, 1957, p. 40.

și colectivitate. Ea prezintă realizări ale activității colective a maselor, demonstrând că popoarele sînt factorul hotărîtor în dezvoltarea societății.

Din lecțiile de istorie elevii înțeleg că masele populare au întruchipat întotdeauna spiritul de omenie prin hărnicie în muncă, sentimentul dreptății sociale, prietenie, sinceritate în opinii și atitudini, curaj, spirit de sacrificiu la nevoie etc., și au respins tot ceea ce degradează omul: lenea, trădarea, exploatarea etc. În acest fel profesorul de istorie face apel la conștiința morală a tinerilor, îi antrenează la atitudini și acțiuni morale, le stimulează năzuința spre o desăvîrșire spirituală.

În epoca Renașterii, cînd s-a pus în mod pregnant problema valorii personalității umane, a cunoașterii și formării omului, a apărut și concepția despre funcția social-culturală a studiului istoriei. Umanismul Renașterii a preluat din antichitatea greco-romană *studia humanitatis*, în scopul realizării unui sistem de educație rațională, laică, avînd la bază concepția despre valoarea personalității umane.

O mare importanță pentru educarea elevilor în spiritul umanismului socialist prin lecțiile de istorie o are precizarea limitelor umanismului în condițiile orînduirii capitaliste, a caracterului reacționar al teoriilor burgheze despre om: rasismul, șovinismul, naționalismul, cosmopolitismul. Apreciem că istoria reușește să educe elevii în spiritul recunoașterii dușmanilor umanității și ai progresului, îi determină să urască flagelul războaielor nedrepte, rasismul și fascismul, să ia atitudine față de încălcarea drepturilor democratice de către clasele dominante.

Din lecțiile de istorie elevii desprind faptul că viața însăși i-a învățat și îi învață neconștient pe cei ce poartă povara exploatării că omenia, spiritul de întraajutorare pînă la sacrificiu, grija și răspunderea față de tovarășii de suferință, de muncă și de luptă constituie un reazem real al celor ce muncesc, un nepretuit izvor de încredere și de forțe pentru înfruntarea vicisitudinilor vieții, pentru lupta împotriva condițiilor inumane de trai.

Această conștiință și comportare de înaltă valoare morală, care-și găsește minunate expresii în tenacitate și eroism, în spiritul de abnegație și de sacrificiu, este ilustrată de profesorul de istorie în lecțiile despre Comuna din Paris, revoluțiile înfăptuite de proletariatul rus, eroismul popular în anii rezistenței și luptei antifasciste în Europa cotropită de hitlerism etc.

Istoria mișcării muncitorești din țara noastră oferă minunate pilde de înaltă ținută morală inspirată de nobilele idealuri ale umanismului militant. Astfel, luptele eroice ale muncitorilor ceferiști și petroliști din februarie 1933, insurecția națională antifascistă din 23 August 1944 au reliefat deosebit de pregnant puterea solidarității de clasă, a hotărîrii și curajului revoluționar al proletariatului român condus de partidul comunist.

La lecțiile de istorie privind orînduirea socialistă, se demonstrează elevilor că prin făurirea societății în care dispare exploatarea, asuprirea și întregul cortegiu al relațiilor inumane, devine *posibilă* dezvoltarea multilaterală a *tuturor* oamenilor. Făurirea economiei socialiste constituie baza obiectivă a unor noi raporturi de conduită umană, a eticii comuniste. Analiza procesului istoric care a dus la victoria orînduirii socialiste în România

permite profesorului să releve că lupta maselor, sub conducerea Partidului Comunist Român, a dus nu numai la o strălucită victorie politică, dar și la o eră nouă în viața spirituală a poporului nostru.

Istoria ocupă un loc important între științele umaniste prin posibilitățile pe care le oferă în formarea la elevi a atitudinii de respect și prețuire față de valorile umane și a spiritului de solidaritate cu cei care luptă pentru progres și libertate socială și națională. Istoria contribuie mult la educarea tineretului în spiritul înțelegerii reciproce, al păcii și prieteniei între popoare. Astfel educat, tineretul patriei noastre este un hotărît adversar al spiritului militarist, revanșard și revizionist. Lărgind orizontul cunoașterii prin studierea istoriei popoarelor care s-au ridicat la o viață independentă în ultimele decenii, demonstrăm elevilor că oamenii de toate rasele au posibilități proprii de dezvoltare, că progresul social și cultural nu mai constituie un apanaj al metropolelor. Așadar, o latură esențială a conținutului educativ al studierii istoriei în școala de cultură generală o reprezintă legătura sa indisolubilă cu viața, cu contemporaneitatea. Studiul istoriei lărgeste considerabil experiența de viață a elevilor, constituie un imbold spre muncă și realizări, un temei de încredere în viitor, în posibilitățile nelimitate ale cunoașterii și activității omenești.

Elementul central în conținutul educativ al istoriei este însă educația patriotică ; iar principala tribună, de la care se afirmă și se propagă valoarea istoriei, de la care se cultivă patriotismul noilor generații, este școala. Lecția de istorie și în special lecția de istorie a patriei trebuie să instruiască și să convingă. În școală și prin școală, tinerii trebuie să ajung la acea „înțelegere afectivă” a istoriei, „care nu e numai știință, ci și suflul patriotic care ne aprinde voința și ne încâlzește neîncetat idealul de mai bine”¹¹. Ridicat la creația conștientă a istoriei prezente și viitoare, poporul nostru trebuie să-și cunoască trecutul, pentru ca, așa cum spunea Miron Costin, din „acele trecute vremi să pricepem cele viitoare”. Istoria națională îndeplinește funcția de „mare avuție spirituală a națiunii”¹² și tineretul trebuie să învețe să o prețuiască.

Istoria noastră națională este plină de fapte mărețe, care demonstrează că poporul nostru a fost mereu, de-a lungul veacurilor, „un puternic factor de progres și civilizație în această parte a lumii, aducându-și contribuția la tezaurul creației materiale și spirituale a popoarelor, la înflorirea geniului uman”¹³. Tineretul trebuie în primul rând să știe acest lucru, să învețe apoi a-l prețui, să fie mîndru de moștenirea pe care a primit-o și să fie hotărît să o transmită cu cinste generațiilor care vor veni. De asemenea, tineretul trebuie învățat să prețuiască și să revendice fără ostentație locul pe care poporul nostru l-a avut și îl are în istoria și în civilizația omenirii.

¹¹ Dumitru Popescu, *Amplitudinea memoriei*, „Știința”, 21 și 22 octombrie 1967.

¹² *Ibidem*.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești socialiste din România*, Ed. Politică, București, 1966, p. 10.

Ne putem mândri cu marea vechime a civilizației și culturii de pe teritoriul patriei noastre, cu faptul că poporul nostru aici, pe acest teritoriu, s-a născut și s-a afirmat, că aici a dat lumii eroi care au apărat și alte popoare și meleaguri, că aici s-au plămădit și s-au născut și balada *Mioriței*, și comorile de artă medievală de la Argeș, Putna sau Voroneț, și creațiile lui Enescu sau Brîncuși, care fac parte din capodoperele culturii universale.

Un rol deosebit de important în educarea tineretului în spiritul umanismului îl au capitolele de istorie a culturii. Istoria îi ajută pe elevi să cunoască trăsăturile generale ale culturii umane, precum și ceea ce este specific fiecărui popor într-o epocă istorică determinată. De asemenea, istoria ilustrează faptul că progresul cultural al umanității este și un rezultat al vastei circulații în timp și spațiu a valorilor materiale și de idei. Astfel, spre exemplificare, la lecțiile despre înflorirea culturii grecești, elevii învață că aceasta este o sinteză creatoare și originală a culturii lumii vechi din bazinul răsăritean al Mării Mediterane și din Orient. La lecțiile următoare privind evoluția culturii universale, se relevă ideea că romanii au preluat și au îmbogățit cultura greacă, transmițând-o lumii moderne prin intermediul culturii arabe, bizantine și a altor popoare. Cunoștințele despre invenții și marile descoperiri geografice îi fac pe elevi să înțeleagă că circulația valorilor culturale ale umanității se extinde din Asia, Europa și Africa de Nord spre celelalte continente, precum și faptul că valorile culturale ale popoarelor descoperite de europeni au intrat în tezaurul culturii universale, ducând la o sinteză superioară a acesteia în epoca modernă. Programa și manualul de istorie modernă și contemporană ilustrează în mod deosebit prezența ideilor umaniste în ideologia progresistă din timpul revoluțiilor burgheze și mai reliefat în lecțiile privind formarea și dezvoltarea clasei muncitoare, lupta acesteia pentru făurirea unei noi orânduiri în care să triumfe umanismul socialist.

Capitolele de istorie a culturii au o mare valoare instructivă pentru cultura generală a elevilor și o mare valoare educativă pentru formarea personalității lor în spiritul umanismului. În plus, lecțiile cu acest conținut sînt spectaculoase, interesante, pot fi ușor colorate și făcute atractive prin bogatul material ilustrativ care se poate folosi. Dar, în ceea ce privește capitolele de istorie a culturii, profesorii de istorie se izbesc de unele greutăți. O primă greutate este faptul că programele analitice și manualele de istorie dozează în chip paradoxal numărul de ore acordat istoriei culturii. Și anume, numărul orelor destinate dezvoltării culturii scade pe măsură ce ne apropiem de timpurile moderne și de contemporaneitate. De asemenea, acest număr de ore, mai mare la clasele mici, scade, în loc să crească, spre sfîrșitul școlii generale, ca și spre sfîrșitul liceului.

În cadrul istoriei antice, la clasa a IX-a, sînt prevăzute 8 ore de istorie a culturii. Astfel, se fac ore speciale pentru cultura egipteană, cultura asiro-babiloneană, cultura cretană și miceniană, trei ore pentru cultura greacă și cultura elenistică și două ore pentru cultura romană. În afară de acestea, sînt prevăzute capitole destul de însemnate pentru cultura Orientului antic (Fenicia, Palestina, Persia, India, China). Dacă ținem seama și

de lecțiile de sinteză care privesc cultura antichității și pe care fără îndoială că le fac majoritatea profesorilor, putem să afirmăm că din numărul de aproximativ 60 de ore de istorie din cursul clasei a IX-a, cel puțin 10 ore sînt destinate problemelor de istorie a culturii în general și a artelor în special.

Din păcate, chiar din anul următor, încep privațiunile și economia și lecțiile de istorie a culturii ajung să fie potrivite, ca într-un biet pat al lui Procust, mereu mai mic decît trebuie, în care nu mai pot încăpea decît amputate și schiloade. Programa analitică de istorie medie a clasei a X-a rezervă numai 5 ore pentru dezvoltarea culturii, dintre care o singură oră este destinată Renașterii artistice în întreaga Europă. În aceste condiții, cu greu se pot aprofunda problemele esențiale și lecția nu poate fi în general decît o enumerare de nume și de opere.

La clasa a XI-a, la istoria modernă și contemporană, se menține acest raport invers proporțional între dezvoltarea culturii și importanța acordată în programă și manual lecțiilor de istorie a culturii. În total sînt prevăzute 4 ore pentru aceste lecții, în care se vorbește mai ales despre dezvoltarea științei și a tehnicii și foarte puțin despre dezvoltarea literaturii și a artelor plastice. De exemplu, în lecția despre dezvoltarea culturii universale în secolele XVII-XVIII — în manualul de istorie modernă și contemporană —, dezvoltarea artelor plastice și a muzicii este prezentată în cca 15 rînduri. Iar pentru perioada 1789—1871 tot cam 15 rînduri, de data aceasta numai pentru artele plastice. În aceste rînduri sînt pomenite numele lui David, Delacroix, Goya, Daumier și Rude. Dar acestea sînt trecute alături de alte aproximativ 60 de nume de mari creatori de cultură din această perioadă. La care să te oprești mai mult, într-o oră, dintre acești peste 60 de reprezentanți ai culturii, cînd printre ei figurează, în afară de cei arătați mai sus, nume ca acestea: Ampère, Darwin, Humboldt, Byron, Leopardi, Heine, Victor Hugo, Stendhal, Balzac, Dickens, Jules Michelet, Leopold Ranke, Beethoven, Wagner, Chopin, Kant, Hegel, Marx, Engels!

În ceea ce privește istoria României, care s-a predat pînă acum la clasa a XI-a, aceleași capitole stufoase de istorie a culturii, predate într-o singură oră, în care dezvoltarea artelor plastice ocupă un loc extrem de redus. În cîteva rînduri doar se vorbește despre bisericile lui Ștefan cel Mare sau despre stilul brîncovenesc, iar pictura și sculptura românească, începînd din secolul al XIX-lea, sînt prezentate, ca și la istoria universală, tot printr-o simplă înșirare de nume de artiști și de opere.

La clasele mari, și mai ales la clasele a X-a și a XI-a, o rezolvare a acestei probleme numai prin inițiativa profesorilor de istorie este imposibilă, deoarece la aceste clase programele și manualele se mențin încărcate față de numărul de ore prevăzute, încît o extindere a capitolelor de istorie a culturii nu este cu putință. Mai mult decît atît, deoarece aceste capitole nu s-au cerut la examenul de bacalaureat și nici la concursurile de admitere în învățămîntul superior, profesorii de istorie vitregesc adesea aceste capitole, pentru a putea adînci problemele social-economice și politice.

În afară de această greutate, care se resimte în slaba pregătire a absolvenților de liceu în domeniul culturii umaniste, analiza conținutului actualilor programe și manuale de istorie reliefează și faptul că nu există o diferențiere calitativă mai accentuată între istoria universală predată în școala generală și cea predată la liceu. Actualmente diferențierea există mai ales în ceea ce privește cantitatea de date și de fapte ce se adaugă în programele și manualele claselor IX-XI. Menținerea aceleiași structuri a materiei, mergînd pînă la redarea în manuale a acelorași capitole, subcapitole și paragrafe, pînă și la forma în care sînt prezentate, aproape cu același stil și același mod de ilustrare a manualelor, nu poate contribui suficient la adîncirea înțelegerii proceselor istorice, la realizarea unui orizont mai larg priyitor la progresul omenirii. De fapt, manualele de școală generală sînt rezumatul celor corespunzătoare de la liceu, sau, ceea ce este același lucru, manualele de liceu sînt cele de școală generală, puțin amplificate. Aceasta contribuie în oarecare măsură la scăderea interesului elevilor din clasele superioare față de studiul istoriei, mai ales că examenul de bacalaureat și concursul de admitere în învățămîntul superior le îndreaptă atenția și preocupările către disciplinele de bază ale învățămîntului realist.

O altă greutate, de care se izbesc majoritatea profesorilor care predau discipline umaniste și din care rezultă, credem, o pregătire mediocră a absolvenților școlii de cultură generală, este aceea a locului pe care îl ocupă aceste discipline în planurile de învățămînt. Acestea repartizează în general just orele la diferitele obiecte de studiu. Totuși, ponderea unor discipline ca matematica și fizica este mult mai mare decît s-ar părea la prima vedere. Din cauza aceasta, școala de cultură generală încetează de a mai fi ceea ce o arată numele. La matematică, la secția reală, la care merg majoritatea elevilor buni — secțiile umaniste formîndu-se adesea din elevii mai slabi — se ajunge aproape la o specializare timpurie. Și aceasta, bineînțeles, în dauna culturii generale. Pentru a-și putea însuși materialul mult, vast și dificil de la matematică, fizică și chimie, elevii din ultimele clase consumă cea mai mare parte din timp și din puterea lor de muncă — adesea au nevoie și de un ajutor suplimentar — și le rămîne prea puțin de dat disciplinelor umaniste. Presați și de faptul că matematica și fizica sînt materii de concurs la toate facultățile cu profil tehnic, majoritatea elevilor trec cu prea mare grabă și ușurință peste celelalte obiecte, la care se mulțumesc cu un studiu superficial și cu note mediocre. Și aceasta chiar în dauna viitoarei lor specializări. Pentru că, așa cum se subliniază mereu mai mult, stricta specializare, fără un înalt grad de cultură generală, înseamnă o limitare gravă, o condamnare la unilateralitate, la sterilitate. Și cultura generală o dau în primul rînd materiile umanistice. Și, de fapt, acesta este rostul școlii de cultură generală, specializarea urmînd să se facă în învățămîntul superior.

Se impune deci o mai atentă studiere a planurilor de învățămînt, a programelor analitice și a manualelor, o discuție largă a lor după un oarecare timp de experimentare și eventual unele înnoiri care să ușureze

profesorilor sarcina de a realiza, prin predarea obiectelor umaniste, o parte însemnată a instruirii și educării elevilor în spiritul umanismului.

Pentru că, într-adevăr, această cultură umanistă și această educare în sens umanist a generațiilor nu se pot realiza decât prin intervenția activă, competentă și metodică a profesorului. De aceea, mai ales în această privință își păstrează întreaga actualitate vechiul adagiu: „Atît valorează școala, cît valorează profesorul”.

Într-adevăr, realizarea educației umaniste a elevilor prin studiul istoriei depinde înainte de toate de personalitatea profesorului, deoarece nu faptele istorice prin ele însele, ci lumina în care sînt prezentate și rezonanța lor în totalitatea sufletească a elevilor pot duce la integrarea semnificației lor umaniste în conștiința acestora, pentru a le modela sufletul și a le orienta manifestările și activitatea. De aceea se cere profesorului de istorie nu numai o oît mai deplină pregătire profesională, în sensul cunoașterii în adîncime a istoriei omenirii în toate etapele și în toate compartimentele ei, dar și o formație umanistă care să-i îngăduie a-și îndeplini sarcina de educator pe linia formării elevilor în spiritul umanismului socialist. O constatare des făcută este puternica atracție pe care o exercită asupra elevilor studiul istoriei atunci cînd profesorul știe să le înfățișeze în chip plastic fenomenele istorice; de aici, însă decurge pentru acesta necesitatea unei intense pregătiri profesionale, care să-i îngăduie o perspectivă cuprinzătoare a vieții omenesti și o înțelegere adecvată a fenomenului istoric.

Dar simpla pregătire profesională nu ajunge: poate fi cineva un erudit și un bun profesor în sensul unui priceput transmitător de cunoștințe, dar să-i lipsească într-o mai mare sau mai mică măsură structura umanistă; cum va putea un asemenea profesor să formeze pe elevi în spiritul umanismului? Fără a fi tu însuși receptiv la marile valori ale umanismului, nu poți crea receptivitatea în sufletele tinerilor pentru aceste valori, deoarece fără convingere nu poți crea convingere. De aceea se impune ca profesorul să aibă o pregătire și în această direcție, deoarece numai o adevărată personalitate didactică, stăpîină pe specialitatea ei, dar dotată în același timp cu un larg orizont cultural, care să-i îngăduie o înțelegere multilaterală a valorilor umaniste și cu căldura vocației de educator, poate sădi în sufletul tineretului aceste valori, conducîndu-l pe nesimțite spre acea armonie interioară ce caracterizează personalitatea.

Pentru a educa pe elevi în spiritul umanismului se cere ca profesorul de istorie să fie el însuși un umanist, adică un om care și-a însușit organic marile valori ale umanismului, așa încît să fie receptiv la orice aspect al lor și capabil să le redea, cu elan comunicativ, în toată varietatea aspectelor lor. Dar pentru aceasta trebuie să primească și el o pregătire specială în această direcție, care să-i dea și conștiința însemnătății și necesității acestui aspect educativ. Pe această linie se cere profesorului de istorie *deplina cunoaștere a tuturor momentelor istorice în care sînt intrupate marile valori ale umanismului*, cu toate limitările impuse de orînduirea respectivă, dar și cu toate elementele de progres social pe care le implică, pentru a le folosi

în chip eficient la lecțiile de istorie, cărora le va imprima coloratura educativă urmărită.

În același timp, pentru a-i introduce pe elevi în înțelesurile superioare ale valorilor umaniste în deosebitele momente ale dezvoltării istorice, el trebuie să posede într-un grad înalt *simțul istoric*, adică acea capacitate de a înțelege și a reda un fenomen istoric așa cum el a apărut contemporanilor, precum și *o mare putere de plasticizare*, care să transforme în înfăptuiri vii și în acțiuni trăite, faptele și datele, adesea seci și abstracte ale manualului, făcându-i pe elevi să retrăiască evenimentele cu o intuiție apropiată de aceea a martorilor oculari. Dar, mai presus de toate, profesorul trebuie să creeze și să întrețină *acea atmosferă istorică* necesară valorificării în sens umanist a conținutului lecțiilor, atmosferă al cărei izvor principal îl constituie *sufletul și cuvântul* lui.

Pentru reușita educației umaniste se impune însă ca profesorul de istorie să nu uite nici un moment că nu poate fi vorba de o însușire a valorilor umaniste altfel decât sub forma adaptării lor la nevoile sufletești ale elevilor societății noastre contemporane. Același ideal umanist se modifică sub influența nevoilor societății căreia i se adresează, așa încât înfățișarea lui trebuie considerată în perspectivă istorică, adică ținând seama de notele lui specifice timpurilor în care a apărut, de mentalitatea oamenilor cărora se adresa și, deci, de limitele care în mod firesc i se impuneau. Pentru că numai astfel se poate înțelege atât conținutul mai bogat și de o mare adâncime al umanismului, cât și îmbogățirea și adâncirea lui ca răspuns la nevoile noii societăți socialiste. Dar, în același timp, această înțelegere nu se poate realiza *ușor și convingător* decât prin reliefaarea diferențelor calității superioare între momentele istorice ale aceluiași ideal umanist. Iar în acest mod se întărește și convingerea elevilor cu privire la perfectibilitatea personalității umane, deoarece dezvăluirea conținutului specific al umanismului în deosebitele lui momente istorice arată că idealul omului desăvârșit variază în decursul dezvoltării istorice și că nu există un tip etern de desăvârșire umană, ci numai unul față de un mediu social dat.

Din aceste câteva considerații rezultă, credem, atât rolul pe care îl poate juca profesorul de istorie în educarea elevilor în spiritul umanismului, cât și măiestria și tactul ce i se cer în atingerea acestui țel. Pentru că educația în spiritul umanismului trebuie înfăptuită fără ostentație și fără predici moralizatoare, făcând — cu acea discreție care nu trezește nici suspiciunea, nici jena, nici împotrivirea — să reiasă din însăși desfășurarea procesului istoric acele aspecte a căror rezonanță în totalitatea sufletească a elevilor să determine în chip spontan adeziunea lor la valorile umanismului, care să devină astfel parte integrantă a personalității lor. De aceea, rolul principal în acest proces educativ îl joacă sugestia; adeverata măiestrie a profesorului de istorie în această privință constă tocmai în a sugera, fără a lăsa pe elevi să bănuiască intenția educativă ce se ascunde în spatele acestei sugestii. Pentru că în această acțiune educativă profesorul se lovește de influențele numeroase pe care mediul social înconjurător le exercită asupra elevilor, mediu care adesea este receptiv față de

valorile sau pseudovalorile momentane și deci trecătoare și mai cu deosebire modei. De aceea chiar și atunci când promovează anumite valori, acest mediu social care îl înconjură pe elev, nepreocupându-se de explicitatea acestor valori, lasă acțiunea de discriminare pe seama tineretului, ceea ce duce fie la supraestimarea unor note neesențiale, fie la aprecierea unor aspecte cu efecte negative, cum sînt unele spectacole sau unele prejudecăți de întinsă circulație, care determină adoptarea unei ierarhii a valorilor complet răsturnată.

Și atunci, ținînd seama de rolul pe care profesorul de istorie este chemat să-l joace în formarea educației umaniste a elevilor, se ridică în fața noastră, în toată gravitatea ei, problema pregătirii profesorilor în această direcție, pentru că de această pregătire depinde în bună măsură formația generațiilor următoare. O dată cu ea se ridică și întrebarea: ce urmărește școala? Să formeze specialiști timpurii ori oameni cu o bogată cultură generală, de o puternică coloratură umanistă, care să facă din ei membri deplin integrați societății noastre socialiste, pentru care marile valori ale umanismului socialist să constituie principii călăuzitoare? Și cum e greu de crezut că ar putea răspunde cineva afirmînd prima alternativă, urmează că pregătirea profesorilor pentru această misiune, aceea a educării elevilor în spiritul umanismului, trebuie considerată ca una din sarcinile imediate ale instituțiilor cărora le revine această îndatorire.

Iată de ce se impune ca atît în universitate, cît și în institutele pedagogice superioare să se treacă la o restructurare a predării istoriei generale din perspectiva umanistă, cu accentuarea marilor valori ale idealului umanist în dezvoltarea lor istorică și cu indicarea căilor de transformare a lor în pîrghii ale educației umaniste a elevilor. În felul acesta, atît centrarea învățămîntului istoriei pe marile principii ale umanismului socialist, cît și desfășurarea lecțiilor cu preocuparea continuă față de formarea în spirit umanist a elevilor, vor deveni realități și vor spori în chip simțitor efectul educativ al istoriei.